

як саме здійснюється поєднання надприродного й природного та де перебувають ті точки дотику, через які божественне зумовлює і узгоджує певні процеси. Напевно, вони навряд чи можуть бути інтегрованими в ціннісно-смысловий універсум богословських істин, зокрема в зміст богословського вчення про чудо, методологія і мета студіювання котрого несумісна з дослідницькими принципами знаного мислителя; тим більш, що ті незбагненні та надзвичайно дивні явища, на яких здебільшого зосереджена увага К. С. Льюїса та які по-своєму інтерпретує дослідник, знаходили раніш та знаходять і до нині власну належну оцінку й власне обґрунтування, але винятково теологічними засобами та виключно в межах кожної конфесійної теології.

Список використаних джерел

1. Льюїс К. С. Кружной путь или Блуждания паломника. Чудо. Настигнут радостью: Собр. соч. в 8 т. – Т.7 / Пер. с англ. – М.: Фонд о. Александра Меня. – СПб.: Библия для всех, 2000. – С.145–272.
2. Хаммель Чарльз. Дело Галилея. Есть ли точки соприкосновения науки и богословия? – М.: Триада, 1998. – 360 с.
3. Визгин В. П. Герметизм, эксперимент, чудо... // Философско-религиозные истоки науки. – М.: Мартис, 1997. – 319 с.
4. Пикок А. Богословие в век науки: Модели бытия и становления в богословии и науке / Пер. с англ. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2004. – 416 с.

References

1. Lyuis K. S. Kruznoj put ili Bluzhdaniya palomnika. Chudo. Nastignut radostyu: Sbr. soch. v 8 t. – T.7 / Per. s angl. – M.: Fond o. Aleksandra Meny. – SPb.: Bibliya dlya vsekh, 2000. – S.145–272.
2. Hammel Charlz. Delo Galileya. Est li tochki soprikosnoveniya nauki i bogosloviya? – M.: Triada, 1998. – 360 s.
3. Vizgin V. P. Germetizm, eksperiment, chudo... // Filosofsko-religioznye istoki nauki. – M.: Martis, 1997. – 319 s.
4. Pikok A. Bogosloviye v vek nauki: Modeli bytiya i stanovleniya v bogosloviy i nauke / Per. s angl. – M.: Biblejsko-bogoslovskij institut sv. apostola Andrey, 2004. – 416 s.

Gudima I. P., PhD, Professor of Department of Philosophy, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), gudima67@mail.ru

The idea of divine immanence in the works of Clive Staples Lewis

The article study of the subject the doctrine Clive Lewis Staples of the miracle, the manifestation of the immanence of the divine being. The main objective of this article is to study the characteristics of reflection in the modern religious consciousness of issues of direct divine causality. Particular attention is focused on those components of the teachings of the miracle, which describes how to committing a miracle and God's point of focus during the implementation of their own will and providence. Theming articles directly related to the study of the ideas of Christian philosopher Clive Staples Lewis in which the author sets out his vision for this Christian problem of consciousness Selection and application of theoretical and methodological approaches the article caused by the object of thought and nature of the task. The article used the methods of knowledge: general philosophical, general scientific, special theoretical methods. The author followed the principle of objectivity, historicism, applied the causal analysis. The final results of the study the subjects lead the thought to the following conclusion. In this issue the efforts of the mind crash into the obstacles of the faith. And limit those areas that can invade the mind, is the question of finding the access points, through which God touches the natural world in the act of miracles.

Keywords: God, theology, science, miracle.

Гудыма І. П., кандидат філософських наук, професор кафедри філософії, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), gudima67@mail.ru

Идеи божественной имманентности в творчестве Клайва Стейплза Льюиса

Исследованию подвергается учение Клайва Стейплза Льюиса о чуде, как проявлении имманентности божественного бытия. Основной задачей данной статьи является исследование особенностей отражения в современном религиозном сознании вопросов прямой божественной каузальности. Особое внимание автора сосредоточено на тех компонентах учения о чуде, где авторы, пишущие на темы религии, рассматривают способы совершения чуда, рассуждая, пытаются локализовать точку сосредоточения усилий Бога во время реализации им своей воли и промысла. Тематизация статьи непосредственно связана с изучением идей христианского мыслителя Клайва Стейплза Льюиса, в которых автор излагает свое видение данной проблемы

християнського свідання. Вибір і застосування теоретико-методологічних підходів статті обумовлені самим предметом мислі і характером поставлених завдань. В статті використовувалися загальні методи познання: загальнофілософські, спеціальні загальнонаукові теоретичні методи. Автор дотримався принципу об'єктивності, історизму, застосував каузальний аналіз. Кінцеві результати вивчення теми приводять думку до того, що саме в цьому питанні посилюється навіть самого пильного розуму розвиваються об'єктивні, обумовлені самою верою і межами цих областей, в які не може вторгтися розум, являється питання знаходження точок доступу, через котрі Бог торкається природного світу в акті чудотворення.

Ключові слова: Бог, теологія, наука, чудо.

* * *

УДК 17.026.4:1(091)

Дойчик М. В., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), maksvdoc@ukr.net

ІДЕЯ ГІДНОСТІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ ТВОРЧОСТІ Ф. НІЦШЕ

Проаналізовано особливості розуміння ідеї гідності у філософській творчості Фрідріха Ніцше. У процесі дослідження було використано такі методи як діалектичний, феноменологічний, герменевтичний.

Гідність людини, за Ніцше, визначається тим, наскільки вона є творчою та активною у своїй діяльності, в якій мірі вона виявляє здатність вільно, нестандартно мислити, діяти та вирішувати складні життєві ситуації, жертвувати собою заради творення абсолютно нового та незвичайного. Встановлено, що для Ніцше бути гідним означає бути творцем самого себе, бути надлюдною, тобто досягти повної реалізації своєї волі до влади, передусім, над собою, а отже і над цілим світом. Визначено, що у своїй метафізичній сутності, воля до влади не є жагою панування над іншими, нівельуючою унікальності буття інших, а є, перш за все, безмежним прагненням творити і віддавати.

Ключові слова: гідність, особистість, свобода, мораль, воля до влади, надлюдина, творчість.

Ідея гідності людини, абсолютної унікальності і неповторності кожної людської особистості є наскрізною у всій філософській творчості видатного німецького філософа другої половини XIX століття – Фрідріха Ніцше.

З прямодушною безпосередністю, світоглядною гостротою та парадоксальністю Ніцше обстоює думку, що ця унікальність не є даною, а тільки заданою, тобто особистість має своїм покликанням розкрити свій внутрішній і неповторний зміст, свій глибинний потенціал. Кожна людина, в своїй сутності, усвідомлює однаковість свого існування в світі, що вона є «дещо єдине», і що навіть за неймовірного збігу обставин ніколи не вдасться вторинно з'єднати таке дивне розмаїття саме в таку єдність, яку складає її особистість. Тому філософ апелює до почуття власної гідності людини, сподіваючись, що саме так вона збагне цінність свого існування. Він стверджує, що «людині, яка не бажає належати юрбі, достатньо тільки перестати бути інертною по відношенню до самої себе»; їй треба лише керуватися голосом свого сумління, який говорить їй: «Будь сама собою! Усе, що ти зараз робиш, думаєш і до чого прагнеш – це не ти сама» [6]. Іншими словами, людина повинна звільнитися від кайданів суспільної думки, стереотипів, страху бути вільною, бути собою. У цьому сенсі філософія Ніцше стала знаковою для всього подальшого розвитку світової духовної культури, оскільки в ній отримали своє критичне проявлення саме ті проблеми, які і по-сьогодні хвилюють небайдужих людей. Необхідність освоєння глибинного та контрверсійного змісту ніцшеанського

погляду на гідність обумовлює **актуальність** нашого дослідження. Вищевикладене також визначає його **мету** – проаналізувати особливості розуміння людської гідності у творчості Ніцше.

Дослідженню філософської спадщини Ніцше присвячено багато праць як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Проте, слід визнати, що ніцшеанське розуміння людської гідності та її значення для творчого оновлення світу все ще залишається недостатньо вивченим. Серед тих, чий узагальнення, певною мірою, обумовили хід реконструкції поглядів мислителя на гідність, можна згадати А. Геворкяна [1], І. Держко [2], І. Євлампієва [3], А. Прокоф'єва [10], С. Франка [11].

Визначаючи важливу роль історії у культивуванні гідних почуттів у молодії людини нового покоління, Ніцше, в той же час зауважує, що шаблонна, деформована соціальною кон'юнктурою історія може завдати непоправної шкоди, скерувати людину на хибний шлях безвольного марнування і обезцешення свого життя заради несправжніх і низьких цілей. Щоб пізнати і побачити у минулому величне і шляхетне, те, що варте наслідування, треба самому цим жити, «прагнути здійснити щось величне і піднесене»: «Тільки шляхом найвищої напруги шляхетних поривань ви зумієте розгледіти в минулому те, що у ньому є вартим пізнання і збереження, і що є в ньому величного. Рівне пізнається тільки рівним, інакше ви завжди будете принижувати минуле до себе» [7, с. 198].

Філософ переконаний, хто не пережив певних речей ширше і глибше за усіх, той не зможе розтлумачити щось величне і піднесене у минулому: «Заповіді минулого суть завжди висловлювання оракула: тільки в якості будівничих майбутнього і знавців теперішнього ви зрозумієте їх... Тільки той, хто буде майбутнє, має право бути суддею минулого» [7, с. 198].

Людина повинна жити «великою і всеосяжною надією», що здатна сповнити нестримним прагненням руху вперед: «Твори у собі ідеал, якому повинно відповідати майбутнє» [7, с. 198]. Якщо зуміти вжитися в історію великих людей, стає доступною «верховна заповідь прагнення до зрілості і звільнення себе від паразитуючого виховного гніту епохи, яка вбачає свою вигоду в тому, щоб не дозволити особистості стати зрілою, щоб володарювати над її незрілістю, експлуатувати її». Ніцше впевнений, що в першу чергу слід шукати тих героїв, про яких згадували такими словами: «Борець проти свого часу» [7, с. 198]. Насмілитись бути іншим, ніж усі, віднайти по-кантіанськи мужність керуватися власним розумом, плисти проти течії – це під силу лише одиницям. «Майте мужність вірити у себе, вірити у своїх героїв, – закликає Ніцше. – Сотня таких вихованих не в душі часу, що досягли зрілості, звичних до героїчного, людей можуть заставити замовкнути навіки все крикливе й брехливе нагромадження нашої доби» [7, с. 198].

Яку епоху ми не брали до уваги, в усі часи, «знову і знову прокидаються одиниці, які озирваючись на минулу велич і підкріплені спогляданням її, відчувають таке блаженство, немов би людське життя – це захоплююча справа, а найкращий плід цієї гіркої рослини – усвідомлення, що колись люди, здійснюючи коло свого існування, хто – гордо і могутньо, хто – глибоко осмислено, хто – сповнившись співчуттям і готовністю допомогти іншим, – усі заповідали нащадкам одне вчення: найбільш прекрасне життя у того, хто не трясеться над

ним» [7, с. 170]. На відміну від звичайних людей, великі люди, завжди з почуттям власної гідності, з іронічною посмішкою «крокують у безсмертя». Вони продовжують жити у своїх творах, діяннях, творіннях, спалахах натхнення, без яких не може обійтися жодне наступне покоління. У такому просвітленому образі слава є всеж – таки чимось більшим, ніж «простою смачною стравою себелюбства», як її характеризував Шопенгауер, оскільки вона є вірою у тісний зв'язок і неперервність величного усіх епох, вона є «протестом проти плінності поколінь і мінливості речей» [7, с. 170].

Як зауважує Ніцше, історію дано сприйняти і витримати далеко не усім, а лише сильним особистостям, слабких вона цілковито пригнічує. Той, хто не наважиться більше покладатися на самого себе, мимоволі «для визначення свого відчуття звертається до історії за порадою», і «зі страху поступово перетворюється на актора, який грає якусь роль, або кілька ролей». Приховуючись під маскою чужого образу, людина рано чи пізно втрачає себе [7, с. 189].

Проте, філософ визнає, що історія може виявляти свою користь для сучасної молодії людини у тому, що монументально засвідчує: усе величне, що існувало хоч раз, можливе, а отже може стати можливим колись іще. Ця думка допомагає молодій людині здолати сумніви і слабкість, сповнює її душу мужності, рішучості для подальшого руху вперед, переконує, що зміни у країні можливі; і для того, щоб крига скресла, потрібно хоча б «сотню продуктивних, вихованих у новому дусі», вмотивованих і діяльних людей і «як сильно може збадьорити той факт, що культура доби Відродження була винесена на плечах такої ж купки у сто умів» [7, с. 171]. Тут слід зауважити, що для Ніцше доба Середньовіччя була кроком назад, у порівнянні з Античністю. Він засуджує добу Середньовіччя та породжене нею історичне християнство з його набутими соціальними обмеженнями, упередженнями, нав'язуванням людині думок про гріховність і нищість життя, за приниження і нівелювання людської гідності. Історичне християнство, для філософа, – це «ганебна пляма людства». Саме воно, на його думку, винне у втраті життєвої енергії, знесиленні «хороших і чесних інстинктів». Паразитизм церкви і слабких «висмоктує кров, усю любов, усю надію на життя» і є змовою проти «здоров'я, краси, успішності, сміливості, духу, душевної доброти, проти самого життя...» [4, с. 692].

У своїй творчості Ніцше не обмежується критикою традиції, констатацією потенційної унікальності кожної людини або проголошенням необхідності боротьби за реалізацію цієї унікальності, він претендує на те, щоб дати достатньо конкретний опис сенсу гідного життя. Ця претензія пов'язана з переконанням у тому, що сміливість бути собою є вирішальним чинником у справі зміни себе і своєї культури. Люди повинні мати мужність бути чесними, хоч навіть і «чесними дурнями». Прийняття такої філософії життя, за Ніцше, вже само по собі наближає нас до досягнення себе. Такий новий і радикальний погляд допомагає зняти головну суперечність «неістинного» існування людини, сутність якого полягає у визнанні над собою влади суспільної моралі, загальноприйнятих норм, настанов, дії різного роду соціальних детермінант, умовностей, які позбавляють людину важливих дитячих рис: природності, ширості, безпосередності, сміливості, відкритості світу. «Зрадливий розум» не здатен замінити

«пригнічені інстинкти», а веде до сумнівів, нерішучості, боягузтва, нездатності розраховувати на свої власні сили, зневіри у самому собі [7, с. 187]. Внаслідок цього люди втрачають свою унікальність, відмовляються від себе, втрачають самих себе, «перетворюються на суцільну абстракцію і тіні»; «ніхто не наважується проявити свою особистість, але кожен носить маску або освіченої людини, або вченого, або поета, або політика» [7, с. 187].

Подібно до Платона, стоїків, Ніцше визнає важливість справжньої філософії у формуванні гідних якостей особистості. Загальноприйнята система освіти породжує лише одноманітність, тому що ніхто не хоче чути голос філософії, ніхто не виявляє в собі сміливості «застосувати закон філософії до себе», не наважується жити, як філософ давнини: бути чесним і вірним своїм принципам і переконанням, активно керуватися ними у своїх діях. Сучасне ж філософування, перебуваючи в залежності від суспільних інституцій, моралі та й просто внаслідок звичайного боягузтва, має суто «політичний і поліцейський» характер і далі пустопорожніх декларацій, імітації «вченої зовнішності» не йде, а отже не відповідає своїй гідній меті [7, с. 188].

Гідність у ніцшеанському розумінні визначається, перш за все, цілями, які людина ставить перед собою у житті. Кожна людина повинна прагнути розкриття унікальної повноти свого буття, закладеної в ній як особистості. Але Ніцше свідомий того, що насправді ця ціль, як можливість, в реальній практиці життя нездійсненна для усіх. Це він фіксує у такій думці: «... мета людства не може лежати в кінці його, а тільки в найдовершеніших екземплярах» [7, с. 217]. І такою найдоконалішою, гідною має можливість стати кожна людина, проте не всім стає воля на це, не всім судилося перевести цю можливість у дійсність в силу як об'єктивних, так і суб'єктивних причин, і останні тут мають вирішальне значення. Філософ визнає, що шляхетне і величне зовсім не діє на маси. Якщо маси і «гідні уваги», то лише у трьох відношеннях: перш за все, як «погані копії великих людей», далі, як «протидія великим людям», і, нарешті, як «знаряддя великих людей» [7, с. 219].

Ніцше переконаний – на все свій час. Але також свідомий того, що час цієї ідеальної мети наближають або віддаляють самі ж люди своїми поглядами, своєю вірою, своїми вольовими зусиллями, своєю життєвою позицією. Гідність людини якраз і розкривається на шляху до цієї мети: здобувається у боротьбі, завоюваннях, творчих звершеннях, і неодмінно в перемозі «веселої життєрадісності» над «уявною совиною серйозністю», як минулого, так і теперішнього. І це буде такий час, «коли в центрі уваги будуть вже не маси, а знову окремі особистості», «велетні духу», гідні особистості, що «живуть немов би одночасно але й поза часом», і в творчій комунікації ідей утворюють «республіку геніальних людей» [7, с. 217].

Таким чином, Ніцше, усвідомлюючи пасивність, інертність загалу, мас, перш за все апелює до кращих з людей, молодих людей, до тих, хто за будь-яких обставин керуються загостреним почуттям власної гідності, цінності власного Я. «У кожного є гарна днина, коли він знаходить своє вище Я; істинна людяність вимагає, щоб кожний оцінювався лише по цьому стану, а не за буденними днями залежності і рабства... Але люди самі досить по-різному ставляться до цього свого вищого Я

і часто суть лише комедіанти самих себе, оскільки самі в останню чергу наслідують себе такими, якими були у ці вищі миті. У більшості своїй усі живуть у страху перед своїм вищим Я, тому що, якщо воно починає говорити, то вже говорить нестримно і вимогливо; ...тому воно часто називається даром богів...» [9, с. 480].

У своїй філософії гідності Ніцше намагається визначити основні чинники та умови, важливі для актуалізації того найціннішого в людині, що робить її «справжньою»; тієї потенційної нескінченності її творчого генія, що спонукає до активного самотворення, самоствердження, зміни себе і світу. Найбільш значущою у цьому сенсі, на думку філософа, є ілюзія, і перш за все ілюзія любові, що надихає, запалює серце молодої людини творчим вогнем, сповнює її безумовною вірою у правду, вірою в можливість змін на краще. Спроби розвіяти і знищити ілюзію любові в житті людини «немов би підрізають коріння її сили», вона марніє, слабне, втрачає свою честь. Але слід пам'ятати, «того, хто руйнує ілюзію у собі або в інших, природа карає, як найжорстокіший тиран» [9, с. 200]. Безумовність такої віри у неоплатонічній релігійно-філософській традиції ґрунтується на онтологічності світу вищих цінностей. Заперечуючи їх трансцендентність, Ніцше мав би визнати і релятивність людської віри, проте він парадоксальним чином наголошує саме на її безумовному характері. Міркуючи таким чином, він визнає реальність абсолютного у бутті, і таким абсолютним у нього є людська особистість, що сповідує цю віру; людська особистість, яка сама для себе стає Богом, джерелом віри і натхнення [1, с. 162]. Така абсолютність виявляється у здатності, перш за все, молодої людини займати чітку і принципову позицію в житті, коли вона, навіть усупереч загрозі власному благополуччю, життю, рішуче, безкомпромісно відкидає неправду, лицемірство, несправедливість світу, не боїться бути собою, у самій собі шукати оперття сили, джерело найвищих цінностей: істини, добра, краси; у собі глибинно переживає важливість слідуванню ідеалу у житті, хай і ілюзорному, але такому, що безумовно сприймається як абсолютна підстава власного буття, усупереч мінливим речам цього світу. Така людина нового покоління впізнається за окликом: «Подаруйте мені спочатку життя, а я вже із нього створю вам культуру!» [7, с. 226]. І таке життя, свободу може дати лише власна юність, якщо з неї «зняти кайдани» соціальних умовностей. Юність інстинктивно віднайде свій шлях, «вгадає, яким чином ми могли би завоювати назад втрачений рай» [7, с. 227]. Молодь має право «на усі втіхи і переваги юності, зокрема на перевагу сміливої і незнаючої колівань чесності, і на втіху надихаючої надії» [7, с. 228]. Слід поважати гідність молодої людини: її природну чесність, правдивість, щирість, прямоту і незалежність поглядів. Суспільство повинно прагнути позбутись історичних хвороб, які у формі травмуючого досвіду, стереотипів минулого, нарікань, моралізування, умовностей, норм контролю пригнічують творчі імпульси молодої душі, тим самим позбавляючи саме ж суспільство можливості розвитку. Слід перестати бути «людиноподібними агрегатами»; слід одужати і отримати шанс «знову відчувати себе людьми». «Саме у цьому полягають усі надії!» [7, с. 229].

Ніцше, подібно до Шопенгауера, намагається відмежуватись від «великих» систем історії філософії, уникаючи можливості розчинення та сприйняття власних ідей у річищі існуючої традиції. Він демонстративно

використовує таку термінологію, такі оцінки, які на початках створюють про нього поверхнєве і швидкоплинне враження, як про примітивного руйнівника усіх цінностей, зятятого апологета насильства та нігілізму. Насправді саме нігілізм, як глибинна тенденція утвердження гідності людини та її культури, є головним об'єктом критики Ніцше [5, с. 29–96]; нігілізм як панування негативних, безвольних, пасивних сил у людині та в її творінні – культурі. Нігілізм – це заперечення свободи, нестримного життєвого пориву, щирості переживань, творчого горіння, цінності та унікальності людської особистості. Це триумф «рабів», слабких і кволих, «фарисеїв» і лицемірів – тих, хто не здатний до творчості і самопожертви, тих, хто відбирає силу у справжніх і дієвих людей, у сильних і мужніх, котрі мають сміливість бути самими собою, бути гідними і лишатися такими за будь-яких обставин, навіть усупереч загрозливій течії юрби. Це триумф людей уражених ресентиментом, позбавлених цілісності і шляхетності, життєвої сили і рішучості, що виявляють ненависть до володарів цих якостей, але не можуть виразити свою ненависть у вчинку, не можуть принизити дією або фізично знищити тих, кому заздять і кого ненавидять [10, с. 176].

У своїй нігілістичній констатації «Бог помер» Ніцше фіксує стан заперечення усієї системи вищих цінностей: істини, добра, краси, що раніше, як проекція, складала справжню сутність буття особистості і підпорядковували її собі. Проте результатом цього заперечення стає заміна цих вищих цінностей на профанні, що ще більшою мірою, ніж попередні, стали зовнішніми щодо самої людини, далекими від справжніх потреб людської особистості. На відміну від вищих цінностей, вони мають суто приземлений характер, перетворюючись на мінливі, обмежені, емпіричні критерії життя людини: користь, ефективність, достаток та інші. Тим самим приземлювалась і сама людська особистість, її творчі прагнення та устремління [3, с. 133].

В утвердженні цінності буття людини у світі, її гідності, Ніцше відводить особливу роль і егоїзму. На його думку, він сприяє актуалізації абсолютного змісту людської особистості, посилює почуття відповідальності за себе, інших людей, увесь навколишній світ. У підсумку, цей «еґоїзм», якщо його розуміти і застосовувати правильно в житті (що виявляється не всім під силу), веде не до того, що зветься еґоїстичною поведінкою в звичному розумінні, а радше до протилежного способу дій – до готовності пожертвувати своїм інтересом, своїм життям для здійснення ідеалу, утвердження вищої гідності людської особистості. За Ніцше, людина повинна задати собі питання, заради чого вона живе; повинна віднайти «виправдання своєму існуванню»; ставлячи перед собою реальні цілі, повинна прагнути досягти високих, шляхетних, а іноді навіть нереальних цілей: «Нехай тебе чекає на цьому шляху навіть загибель – я не знаю найкращого життєвого жеребу, як загинути від великого і неможливого...» [7, с. 218].

Еґоїзм у Ніцше отримує виправдання і зливається з альтруїзмом у тому випадку, коли він вже в якості «любові до дальнього» скерований на захист священних і невід'ємних моральних прав людини, що віддзеркалюють в рівній мірі абсолютне значення як конкретної особистості, так і всіх інших людей [11, с. 8–9]. Цей еґоїзм він називає «розумним» і вважає його силою успіху і рушієм прогресу. Навіть стверджує, що держава повинна

захищати носіїв «розумного еґоїзму» від «жахливих вибухів нерозумного еґоїзму» [7, с. 220].

Окрім важливого для ніцшеанського розуміння гідності людини поняття «розумний еґоїзм», Ніцше використовує і таке поняття, як «вільний розум». На думку філософа, іноді настає момент, коли юна душа, в якій має «досконало визріти і налитися солодкістю» особливий тип розумної сили – «вільний розум», приходиться до важливої у житті події – «великого розриву» з усім, що раніше робило її «зв'язаною душею»: соціальними обов'язками, вдячністю, покорою. Великий розрив відбувається для «зв'язаних людей» раптово, як підземний поштовх: «юна душа одразу тремтить, відривається, виривається... її тягне і жене кудись щось, ...в ній просинається бажання і прагнення піти, будь-куди, за будь-яких умов; гаряча небезпечна допитливість по незвіданому світу загоряється і палає у всіх її почуттях». І цей розрив внаслідок різкої відмови від звичної для себе системи координат, як у мисленні, так і у бутті, може навіть зруйнувати людину. «Краще померти, ніж жити тут» – ось так звучить владний голос і спокуса; і це «тут», це «дома» є все, що вона любила до цього часу!» [9, с. 234]. Це перший в житті молодої людини вибух сили і волі до самовизначення, самовстановлення цінностей, це воля до вільної волі. Керуючись «вільним розумом», людина отримує можливість немов би бачити світ з висоти пташиного польоту. Вона усвідомлює свою справжню силу і, завдяки «вільному розуму», отримує неймовірне задоволення від можливості «ширяться над людьми, їх звичаями, законами і звичними оцінками». «Вільний розум» зіграє своє носія, дозволяє йому жити «поза кайданів любові і ненависті». Звільнення людини від «тягаря суспільної моралі веде її до одужання і вільний розум знову наближається до життя». Завдяки цьому все те, що відбувається у світі, речі цього світу зазнають чарівної зміни, преображення [9, с. 235–236]. Така людина вважає свій досвід «розриву» цінним для інших, вбачає в такій екстраполяції своє призначення, і тоді «майбутнє починають керувати нашим сьогоденням» [9, с. 237].

У праці «Так казав Заратустра», оцінюючи людину, Ніцше веде мову про те, що вона повинна бути «подолана» [8, с. 8], що «вона тільки міст, а не мета» [8, с. 9]. Надлюдина є тією метою і «сensem землі». Ці слова філософа є цікавим художнім прийомом для наголосу на важливості нестримного самовдосконалення і перевершення людиною самої себе. Паростки надлюдини починають тягтися вгору саме із середини особистості, під дією глибинної творчої енергії, вкоріненої в її сутності. Це знаходить свій вираз у потенційній нескінченності її буття, що не знає обмежень і необхідності. Терміни «тварина», «людина» і «надлюдина», які змушують певних інтерпретаторів вести мову про приниження гідності людини, навіть про «антигуманізм» Ніцше і про забуття ним божественного начала особистості, насправді є лише метафоричним описом етапів становлення особистісного начала – вкоріненого у бутті і належного буттю, як такому. У цьому сенсі позицію Ніцше можна навіть назвати надгуманізмом, а його самого – співцем вищої гідності людини, оскільки він не просто заперечує окрему емпіричну особистість за її недосконалість і творчу слабкість, а вимагає її «подолання», звертаючись до неї, до її, поки що потенційної, але нескінченної творчої сили, – тобто, в сутності, утверджує її абсолютність у самому бутті. І саме покладання «потенційної» абсолютності

особистості (кожної емпіричної особистості!) змушує Ніцше бути безжальним до її зовнішньої форми, до її «видимості», яка повинна бути подолана через розкриття її справжньої повноти: «Я люблю тих, хто не вміє жити інакше, ніж щоб загинути, бо йдуть вони по мосту, ... хто не шукає за зірками підстав, щоб загинути і стати жертвою – а приносить себе у жертву землі, щоб земля колись стала землею надлюдьми... Я люблю того, хто не береже для себе ні краплі духу, але хоче цілковито бути духом своєї доброчесності, ...хто не хоче вдячності і не виявляє її: оскільки сам постійно дарує і не хоче берегти себе» [8, с. 10].

Якщо спробувати узагальнити, то гідність людини, за Ніцше, визначається тим, наскільки вона творча та активна у своїй діяльності, в якій мірі вона виявляє здатність вільно, нестандартно мислити, діяти та вирішувати складні життєві ситуації, чи готова вона до самопожертви заради творення абсолютно нового і незвичайного. Така людина не сприймає застій і зашкарубу незмінність, реактивність та усереднену однорідність. Для неї нестримний рух, воля до змін, воля до влади є визначальними. Стосовно поняття «воля до влади», слід сказати, що Ніцше, як крайній індивідуаліст, завжди був далекий від бажання нав'язувати свою волю іншим, тим більш, що «шляхетне і високе зовсім не діє на юрбу» [7, с. 219]. Він категорично не сприймав приниження, гноблення, знеособлення людини, в яких формах воно б не поставало. Для нього воля до влади, у своїй метафізичній сутності, не є жагою панування над іншими, нівеляцією унікальності буття інших, а є, перш за все, безмежним прагненням творити і віддавати, подібно міфічному титану Прометею [5, с. 492].

Для утвердження гідності людини воля до влади грає ключову роль як нездоланна сила, пов'язана з найбільш глибинною засадою людської особистості, потребою бути абсолютним творчим центром буття. Фактично бути гідним, у ніцшеанському розумінні, означає бути надлюдиною, тобто досягти того стану людини, коли вона в повній мірі реалізовує свою волю до влади, влади над собою, а отже і влади над цілим світом. У цьому стані людина розкриває своє справжнє значення, переводить його з форми потенційності у форму актуальності, відкриває світові свою сутність як абсолютно вільної, творчої істоти.

Список використаних джерел

1. Геворкян А. Р. Ницше и метафизический пессимизм / А. Р. Геворкян // Вопросы философии. – 2001. – №8. – С.161–170.
2. Дерзко І. З. Метафізика людини в концепції «Переоцінки всіх цінностей» Ф. Ніцше / І. З. Дерзко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – Вип.1. – С.17–21.
3. Евлампиев И. И. Становление европейской неклассической философии во второй половине XIX – начале XX века / И. И. Евлампиев. – СПб.: Издательство С.–Петербургского университета, 2008. – 229 с.
4. Ницше Ф. Антихрист. Проклятие христианству / Ф. Ницше // Сочинения: в 2 т. Литературные памятники / составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна; пер. с нем. – М.: Мысль, 1990. – Т.2. – С.631–692.
5. Ницше Ф. Воля к власти. Опыт переоценки всех ценностей / Ф. Ницше / Пер. с нем. Е. Герцык и др. – М.: Культурная революция, 2005. – 880 с.
6. Ницше Ф. Несвоевременные размышления: «Шопенгауер как воспитатель» [Электронный ресурс] / Ф. Ницше // Режим доступа: <http://www.nietzsche.ru/works/main-works/shopenhauer/>
7. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни / Ф. Ницше // Сочинения: в 2 т. Литературные памятники / составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна; пер. с нем. – М.: Мысль, 1990. – Т.1. – С.158–230.

8. Ницше Ф. Так говорил Заратустра / Ф. Ницше // Сочинения: в 2 т. Литературные памятники / составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна; пер. с нем. – М.: Мысль, 1990. – Т.2. – С.5–237.

9. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое / Ф. Ницше // Сочинения: в 2 т. Литературные памятники / составление, редакция изд., вступ. ст. и примеч. К. А. Свасьяна; пер. с нем. – М.: Мысль, 1990. – Т.1. – С.231–490.

10. Прокофьев А. В. Справедливость и resentment (заметки на полях «К генеалогии морали» Ф. Ницше) / А. В. Прокофьев // Этическая мысль. – М.: ИФ РАН, 2013. – Вып.13. – С.175–198.

11. Франк С. А. Ницше и этика «любви к дальнему» / С. А. Франк // Сочинения. – Мн.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – С.3–80.

References

1. Hevorkyan A. R. Nitsche i metafizicheskiy pessimizm / A. R. Hevorkyan // Voprosy filosofiyi. – 2001. – №8. – С.161–170.
2. Derzhko I. Z. Metafizyka lyudyny v kontseptsiyi «Pereotsinky vsikh tsinnostey» F. Nitsche / I. Z. Derzhko // Visnyk NTUU «KPI». Filosofiya. Psykholohiya. Pedahohika. – 2010. – Vyp.1. – С.17–21.
3. Yevlampiyev I. I. Stanovleniye yevropeiskoi neklasicheskoi filosofiyi vo vtoroi polovine XIX – nachale XX veka / I. I. Yevlampiyev. – SPb.: Izdatelstvo S.–Peterburhskoho universiteta, 2008. – 229 s.
4. Nitsche F. Antikhrist. Proklyatiye khristianstvu / F. Nitsche // Sochineniya: v 2 t. Literaturnyye pamyatniki / sostavleniye, redaktsyya izd., vstup. st. i primech. K. A. Svasyana; per. s nem. – M.: Mysl', 1990. – Т.2. – С.631–692.
5. Nitsche F. Volya k vlasti. Opyt pereosenki vsekhnostey / F. Nitsche / Per. s nem. E. Hertsyk i dr. – M.: Kulturnaya revolyutsyya, 2005. – 880 s.
6. Nitsche F. Nesvoyevremennyye razmyshleniya: «Shopenhauer kak vospitatel'» [Elektronnyy resurs] / F. Nitsche // Rezhym dostupa: <http://www.nietzsche.ru/works/main-works/shopenhauer/>
7. Nitsche F. O polze i vrede istoriyi dlya zhynzi / F. Nitsche // Sochineniya: v 2 t. Literaturnyye pamyatniki / sostavleniye, redaktsyya izd., vstup. st. i primech. K. A. Svasyana; per. s nem. – M.: Mysl', 1990. – Т.1. – С.158–230.
8. Nitsche F. Tak hovoril Zaratustra / F. Nitsche // Sochineniya: v 2 t. Literaturnyye pamyatniki / sostavleniye, redaktsyya izd., vstup. st. i primech. K. A. Svasyana; per. s nem. – M.: Mysl', 1990. – Т.2. – С.5–237.
9. Nitsche F. Chelovecheskoye, slishkom chelovecheskoye / F. Nitsche // Sochineniya: v 2 t. Literaturnyye pamyatniki / sostavleniye, redaktsyya izd., vstup. st. i primech. K. A. Svasyana; per. s nem. – M.: Mysl', 1990. – Т.1. – С.231–490.
10. Prokof'yev A. V. Spravedlivost' i resentment (zametki na polyakh «K henealohiyi morali» F. Nitsche) / A. V. Prokof'yev // Eticskaya mysl'. – M.: IF RAN, 2013. – Vyp.13. – С.175–198.
11. Frank S. A. Nitsche i etika «lyubvi k dalnemu» / S. A. Frank // Sochineniya. – Mn.: Kharvest, M.: AST, 2000. – С.3–80.

Doichyk M. V., PhD, associate professor, Philosophy and Sociology Department, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), maksvdoc@ukr.net

The idea of dignity in F. Nietzsche's philosophical works

The article deals with the phenomenon of human dignity in Friedrich Nietzsche's philosophical works. In the course of investigation the following methods were applied: dialectical, phenomenological, and hermeneutical. Human dignity is determined, according to Nietzsche, by a person's being creative and active in his/her life, by having the capacity to act extraordinary and solve difficult life problems, to sacrifice for creation of something absolutely new. Nietzsche claimed that being worthy meant being a creator of oneself, being a super-human (Übermensch), i.e., being able to achieve full realization of one's will to power over oneself, and thus, over the world. In its metaphysical essence, will to power is not the desire to rule over the others, to neglect the unique being of others but, first and foremost, the overwhelming wish to create and to give.

Keywords: dignity, personality, freedom, moral, will to power, super-human (Übermensch), creativity.

Дойчик М. В., кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціології, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ), maksvdoc@ukr.net

Идея достоинства в философском творчестве Ф. Ницше

Проанализировано особенности понимания достоинства в философском творчестве Фридриха Ницше. В процессе исследования были использованы такие методы как диалектический, феноменологический, герменевтический.

Достоинство человека, по мнению Ницше, определяется тем, насколько он является творческим и активным в своей деятельности, в какой мере он

проявляє здатність вільно, нестандартно мислити, діяти, вирішувати складні життєві ситуації, жертвувати собою заради нового і незвичного. Установлено, що для Ніцше, бути достойним значить бути творцем самого себе, бути свержчеловеком, то є досягти повної реалізації своєї волі к влади, прежде всего, над собою, а значит и над целым миром. Определено, что в своей метафизической сущности, воля к власти, не является желанием властвовать над другими, нивелицией уникальности бытия других, а есть, прежде всего, безграничным стремлением творить и отдавать.

Ключевые слова: достоинство, личность, свобода, мораль, воля к власти, свержчеловек, творчество.

* * *

УДК 130.3:101.9:81

Антіпова О. П.,
кандидат філософських наук, старший науковий співробітник групи підготовки науково-методичних видань РВЦ, Національна академія внутрішніх справ (Україна, Київ), Antipova_Olga07@mail.ru

ДУХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ФІЛОСОФСЬКОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ С. Б. КРИМСЬКОГО

Здійснено аналіз філософської терміносистеми видатного українського філософа сучасності С. Б. Кримського. Проведено паралелі між особистістю філософа, його способом мислення, теоретичною складовою філософської концепції та його стилем філософування. Аргументовано, що свідченням майстерності мислителя є його здатність повсякчас оновлювати, розширювати термінологічне поле, водночас зберігаючи усталені традиції в мові галузі.

Ключові слова: філософська терміносистема, філософування, трансформація понятійного апарата.

В одному з останніх монологів видатного українського філософа сучасності С. Б. Кримського, опублікованому вже після його смерті, автором було висловлено слушну думку: «Мова – не лише спосіб спілкування, це, насамперед, форма культури, якою ми живемо, це спосіб мислення» [7]. Знайомство з його працями свідчить, що цю тезу він буквально «пропустив крізь себе», резюмуювши нею попередні творчі здобутки. Йдеться про унікальність способу мислення науковця, стилю філософування, що, звісно, набуло вияву в його філософській терміносистемі.

Мислення людини органічно кристалізується в її мовленні. Це стосується як мислення на побутовому рівні, так і науково-теоретичному. Філософування є унікальним мисленнєвим процесом, що передбачає своєрідний модус використання природної мови, завдяки якому і є можливим власне філософування як спосіб осягнення світу.

Звернення до вивчення феномену філософської терміносистеми мислителів на сьогодні набуває неабиякої актуальності, оскільки основний її засіб – філософське слово детермінує особливий стиль мислення – філософський, що пов'язаний із питаннями способів побудови теорій та вивченням принципів упорядкованості засобів вираження знань, здійснення філософської рефлексії.

Власне феномен філософствування опинився в полі особливої уваги мислителів тільки починаючи з кінця ХХ ст., в умовах кризи основ людського буття, коли під питанням стало існування і самої людини і самостійне існування філософії. Водночас наукова творчість С. Б. Кримського як унікальний процес та результат інноваційної діяльності цілком логічно викликав інтерес цілої плеяди сучасних вітчизняних дослідників, серед яких: В. Горський, Л. Дротянко, А. Єрмоленко, Ю. Іщенко, П. Йолон, С. Курбатов, В. Личковах, В. Малахов, А. Мельник, М. Попов, М. Попович,

Л. Ситниченко, Т. Суходуб, Т. Чайка та ін. Проте, з огляду на складність процесу формування концептуального поля філософування, а також мінливість запитів глобалізаційних процесів, питання щодо філософської терміносистеми мислителя на сьогодні залишається відкритим та спонукає до осмислення.

Знайомство з працями С. Б. Кримського дає змогу стверджувати, що свідченням майстерності філософа є його здатність повсякчас оновлювати, розширювати термінологічне поле, водночас зберігаючи усталені традиції в мові галузі, що власне є кісткою науково-теоретичного знання. Закономірність цього явища підтверджують слова М. Епштейна: «Якщо предмет філософії (універсалії, ідеї, загальні поняття, категорії, концепти) представлений насамперед у мові, то завдання філософії – не просто досліджувати, а розширювати наявну мову, синтезувати нові слова й поняття, вводити нові мовні правила, збільшувати обсяг мовленого – а отже, і мисленого». Теоретик переконує, що філософія втілює в слові систему рухомих понять і задає їм подальший рух новизною самих слів, адже вона, «як і будь-яка дисципліна, не може розвиватися без оновлення своєї концептуально-термінологічної системи». У постійному прагненні до такого «оновлення» і полягає власне сутність діяльності філософа, оскільки «філософи мають не просто приймати дані їм концепти, щоб начистити їх до блиску; треба насамперед самим їх виробляти, творити й переконувати людей користуватися ними» [9].

З огляду на критерії такого оновлення, філософська терміносистема Сергія Борисовича посідає вищі щаблі серед терміносистем вітчизняних науковців, адже філософ активно апелює до оновлення слововжитку, тобто філософських неологізмів, сміливо послуговується поняттями не лише інших наук, а й тими, що взяті з повсякденної мови, виділяючи в їх значенні те смислове ядро, що дає змогу осягнути більш загальні поняття.

Здобутки С. Б. Кримського демонструють сміливість автора в побудові власної терміносистеми, що цілком адекватно вписується в цілісний контекст духовної культури. Теоретик активно долучається до визначення векторів тематизації філософського дискурсу, його концептуального наповнення, залишаючи таким чином неоціненний «слід» у мові філософування завдяки творенню «нового». Адже «філософський неологізм – підсумок руху думки, що проходить через безліч шаблів дозавування, розгортається в багатомовних словесних побудовах – щоб зрештою не знайти кращого втілення, ніж у плоті одного-єдиного слова, що і залишається відтиском безсмертя мислителя, слідом його перебування в самій мові, а не просто в текстах» [9].

Спробуємо провести окремі паралелі між особистістю філософа, його способом мислення, теоретичною складовою філософської концепції та його терміносистемою. Наприклад, у своїх працях, зокрема в збірнику «Ранкові роздуми» [3], автор активно використовує слово *ранок*, що власне видно вже з назви. Такий авторський підхід є не випадковим, адже назва відображає першочерговий замисел, вихідну точку філософувань, що здебільшого пов'язані між собою асоціативно. Зазначене слово взяте з повсякденного лексикону, де воно належить до активного слововжитку й передусім означає *частину доби після ночі, початок, перші години дня* [1, с. 1201]. Беручи за основу таке тлумачення,